

SENDİKALARIN MİLLÎ GELİRİN DAĞILIŞINA VE İŞÇİ - GELİR PAYINA TESİRİ

Doçent Dr. Sabahaddin Zaim

Istanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi

Muhterem dinliyenlerim,

Enstitümüz tarafından tertip edilen yıllık Sosyal Siyaset konferanslarının on dördüncü senesinde sizlerle tekrar hasbihal imkânını bulduğum için büyük bir sevinç duymaktayım. Bugünkü konumuz, sendikaların iktisadî fonksiyonu ve kollektif pazarlık sistemi yoluyla işçilerin millî gelirdeki paylarına tesir derecesidir.

Sosyal ve iktisadî siyasetle uğraşanlar arasında bu husus bir tartışma konusu olmuştur.

Esasında bu cihetin münakaşası çok uzun bir maziye sahiptir. Zamanımızda sendikaların gelişmesi, çeşitli ideolojik davranışlara sahip olmaları meselenin önemini arttırmış bulunmaktadır. Meselenin esası şudur: 1 - acaba işçilerin millî gelirdeki payı zamanla artmış mıdır? 2 - Eğer artmışsa, bu artışta sendikaların tesiri var mıdır? 3 - Sendikalar belirli bir iktisadî sistemde millî gelirin işçi lehine yeniden tevziine muktedir midir? 4 - Sendikaların millî gelirin inkısamına tesir etmesi sırf kollektif pazarlık sistemi yoluyla tahakkuk edebilir mi, yoksa sendikaların başka fonksiyonlarının da harekete geçirilmesi şart mıdır? 5 - Eğer sendikalar bu kudrete sahipse ve bunu kullanırsa, inkısamdaki bu tahavvül iktisadî ve sosyal bünye üzerinde nasıl bir tesir meydana getirmektedir?

Bu konferansımızda bu hususlar ele alınacaktır.

Bugün yeryüzünde çeşitli tipte sendikacılık hareketleri mevcuttur, ve bunlar muhtelif ve farklı iktisadî bünye içinde faaliyette bulunmakta, bu sebeple de fonksiyonları ve tezahürleri değişik olmaktadır. Bu konferansta tetkik sahamız içine sanayi sayısında gelişmiş olan, sendikaların kollektif pazarlık sistemini tatbik ettikleri demokratik düzene sahip olan ekonomi tipleri esas alınacaktır.

Konumuz şu bölümler içinde incelenecektir :

- I — Konunun nazarı münakaşası ve muhtelif teorik görüşlerin tetkiki,
- II — Bu konuda yapılan araştırmaların tahlili,
- III — Sendikaların, millî gelirin dağılışına ve işçi gelir payına tesiri hususunda varılan neticelerin münakaşası.

I

KONUNUN NAZARİ MÜNAKAŞASI

Bu husustaki muhtelif nazarı görüşleri dört kategoriye ayırabiliriz :

1 — *Tabii sınıflar nazariyesi :*

Smith, Ricardo ve *Malthus* gibi klâsik iktisatçılar millî gelirin, arazi sahipleri, işçiler ve sermayedarlar arasında inkisamını tayin eden tabii kanunların mevcut olduğunu kabul ediyorlardı. Bu görüşe göre işçilerin millî gelirdeki reel payı işçi sayısına göre değişen asgarî geçim haddine yetecek bir seviyede bulunur, bunu geçemez, kendi payı da bu maddelerin, bilhassa gıda maddelerinin fiyatına göre değişirdi. Ücretlerin geçim haddi asgarisine dayanan teori ile ücret fonu nazariyesi bu fikirlere istinat ediyordu.

Ricardo'nun meselâ İngiltere'de zürrai himaye için mısır gibi hububat maddelerinin ithalini gümrük resmine tâbi tutarak fiatlarını yüksek tutan kanunlara muarız olması, serbest ticareti istemesi, biraz da bu sebeptendi. Gıda fiatları düşerse, işçilerin gelir inkisamındaki payı küçülür, kâr payı artar, daha fazla yatırım ve hızlı gelişmeye yol açılırdı. Hızlı gelişme piyasa ücret hadlerini muvakkaten tabii ücret haddinin üstüne çıkarır, bu piyasa haddi uzun müddet devam ettiği takdirde tabii had haline de gelebilirdi.

Bu durumda, sendikaların tesiri menfi olurdu. Zira sendikalar ücreti arttırsa kârı azaltır ve böylece gelişme yavaşlayacağı için uzun vâdede işçinin mutlak payı da küçülmüş olurdu. Bu sebeple sosyal siyaset tedbirleri işçinin inkisamdaki payını azaltmağa tev-

cih edilmeliydi; böylece uzun vâdede mutlak pay büyümüş olurdu. Bunun için gıda ve bilhassa hububat ithaline ait gümrük resminin kaldırılması kâfi gelirdi. Bugün dünyamızda bu sosyal siyaseti ancak, o da belki, Rusya kısmen tatbik edebilmektedir : ucuz gıda (hububat) düşük ücretlere imkân vermekte, böylece büyük yatırımlar sınaî ve askerî gelişmeyi sağlamaktadır. Fakat ucuz hububat, düşük gümrük tarifesi yerine çiftliklerin mecburî olarak kolektifleştirilmesi (Kolhozlar) ile mümkün olmaktadır. Türkiye'de de (bilhassa ekmeğin çok yendiği dikkate alınırsa) ziraat sübvansiyonlarla hububat fiyatında sağlanacak düşüklüğün işçi ücretlerinin satın alma gücünü arttırabileceği düşünülebilir.

2 — Sosyal sınıflar nazariyesi :

Marks, klâsiklerin millî gelirden sınıf-payı telâkkisini benimsemiş, fakat kâr, ücret ve rant hadlerini tayin hususunda tabii kanunlardan ziyade, cemiyetteki sınıf bünyesine ait sosyal kanunların müessir olduğuna inanmıştı. Bu görüşe göre ücret, yedek işsiz ordusu sayesinde geçim haddi asgarisinde tutulabiliyordu. Cemiyet geliştikçe sermayedara giden kıymet fazlası artıyor, işçi istismarı çoğalıyor, işçinin inkisamdaki payı devamlı olarak azalıyordu. Sendikaların, şayet varsa, tesiri azdı. Cemiyetin sosyal bünyesi tamamen değişmeden, işçinin millî gelirden âdil bir pay alması mümkün olamazdı. Sosyalistlere göre bütün hasıla işçinin payı idi.

Daha modern nazariyeler arasında *Kalecki*'ye göre, sanayideki hasılanın bölüşümü, her an inhisar derecesine göre taayyün etmektedir ve bu inhisar nisbeti uzun vâdede artmaktadır. A.B.D. ve İngiltere'de işçilerin inkisamdaki payı ancak inhisar artışının tesirini bertaraf edecek derecede ham madde fiyatlarının düşmesi sayesinde, azalmaktan kurtulmuştur. Şayet ana ham madde fiyatları düşmekte devam etmezse, işçinin inkisamdaki payı azalmağa yüz tutacaktır. İşçi payının konjonktür devreleri içinde müstakar kalması, inhisar derecesindeki tahavvüllerin, ham madde maliyetlerindeki değişimleri bertaraf etmesinden ileri gelmektedir. Sendikalar, buhran zamanında ücretleri rijit tutarak, yani düşmekten alıkoyarak, monopol kârlarını azaltmak suretiyle, işçi payını biraz yükseltebilir, fakat bu mühim bir unsur teşkil etmez. Aynı şekilde kapitalist bir sistem içinde hükümet eliyle gelirin yeniden tevzii hususundaki gayretlerle sağlanacak fayda da önemsizdir.

Dobb da aynı şekilde, sendikaların işçi payını ancak işveren tekeline azaltabildikleri nisbette yükseltebileceklerine, fakat sendikaların bu husustaki kudretinin de pek fazla olmadığına kanidir. *Boulding* meseleyi daha yumuşak bir şekilde ele alır ve «İnkisam, kararlara ve bilhassa sermayedarların kararlarına tâbidir.» ve «Sendika tarihi ve sendikaların işçi payını yükseltme hususundaki aczi, bu görüşün doğruluğunu teyid eder,» demektedir.

Böylece *Kalecki*, *Dobb* ve *Boulding*'in her üçü de *sınıfların gelir payı*, *sermayedarların hareketleriyle tayin edilmektedir* görüşünü ileri sürmekte ve sendikaların işçi payını yükseltme hususunda müsbet bir tesiri olmadığına kani bulunmaktadır. Fakat hiçbirisi *Marx*'in, «Sermayedarların ücretleri asgarî geçim haddinde tutmaya karar verdikleri» fikrine katılmamaktadır. Yani bu görüş millî gelirin sosyal sınıflar arasında dağılışına sermayedarların karar verdiğini kabul etmektedir. Bilhassa ekonomileri muayyen bir iki maddeye dayanan, Orta Amerika'nın muz müstahsili memleketleriyle, Orta Doğunun petrol müstahsili memleketleri, Belçika Kongosu ile Güney Afrika bu görüşü teyid eden tipik misallerdir. *Douglas*, Güney Afrikada, işçinin millî gelirdeki payının marjinal produktivite teorisinin gerektirdiğinin çok altında bulunduğunu tesbit etmiştir. Bu misallerde, sermayedar mamul ve iş piyasalarına hâkim bulunup, dilediğini yapabilecek vaziyettedir.

3 — *Tabiî - Ferdî nazariyeler :*

Bu görüş, bir evvelkinin tam zıddıdır. Buna göre iktisadî hayat atomist bir dünyadır, her ferd arz ve talebe ve böylece ferdî gelirin tayinine tesir eder. Bunlar sınıf payından ziyade fertlerin payı ile ilgilidir. Ancak ferdî paylar yanyana getirilirse gelir guruplarının payı ortaya çıkabilir. Muayyen *tabiî kanunlar*, veya daha iyi bir tâbirle *fizikî münasebetler*, hususiyle *arz ve talep kanunu* fertler arasında gelir bölüşümünü tayin eder. Bu görüş neoklâsiklerin görüşüdür. *Walras*, *Clark*, *Marshall*, *Pigou* bu kategoriye dahildir. Ücret fon'u yerine marjinal produktivite nazariyesinin gelişmesi bu görüşe yol açmıştır. Buna göre bir işçi de herkes gibi, istihsale kattığı payın karşılığını ücretiyle alır. Sınıf-payı mefhumu bu görüşe yabancıdır. Ancak *ikame - elâstikiyeti* ile bu kavrama varılır. Eğer makinenin emek yerine ikame elâstikiyeti (kolaylığı) sermayesi artan bir cemiyette, müttehit değilse, (yani, ikame güçlüğü varsa) işçi payı yükselir ve ilh.. İşçi payının nisbi

istikrarı, sermayenin işçi yerine ve işçinin sermaye yerine ikame elâstikiyetlerinin ittihat halinde olduğunu gösterir; bu sebeple birindeki veya her ikisindeki artış, gelir paylarına tesir icra etmez.

Bu görüş mensupları, *smf - payı* ile ilgilenmemekle beraber, grup faaliyetlerinin ve ferdî kontribüsyonların teşvik edici rollerini müdriktirler. Rekabet neticesinde ücret seviyesi, ücret bünyesi ve dolayısıyla uzun vâdeli ücret gelirin taayyün edeceğine inanırlar. Sendikaların tesiri hakkındaki kanaatlerine gelince, bütün özel menfaat grupları gibi sendikalar tarafından girişilen takyit edici faaliyetlerin bu özel gruplara —hiç olmazsa muayyen şartlar altında ve kısa vâdeli— menfaatler sağlayabileceğine (reel ücretlerini ve gelir paylarını arttırabileceğine) ve fakat bu faaliyetlerin meselâ istihdamı azaltarak mecmu hasılayı düşüreceğine veya başka ilgili gruplara, meselâ işçi gruplarına veya bütün işçilere zarar vereceğine kanidirler. Kaldı ki, sendikaların esasında işçi payını arttırabilme kudretine sahip olduklarını, hattâ bunu temin etmeye çalıştıklarını sanmamaktadırlar. Çünkü istihsal faktörlerinin arz, talep ve ikame elâstikiyetleri sendikaların monopol kudretini bertaraf eder, fikri hâkimdir.

Douglas'ın çalışmaları bir çok memleketlerdeki gelişmelerin yukarıdaki Güney Afrika v.s. misalleri hariç tutulursa marjinal produktivite teorisine uygun olduğunu göstermektedir. Fakat son zamanlarda mamul ve iş piyasalarındaki belirli aksaklıklar ve eksiklikler ile kısa vâdeli imkânlar sebebiyle, sendikaların işçi payını hafifçe hattâ bazan oldukça *belirsiz derecede* yükselttikleri belirtilmektedir. Bilhassa *Hicks*'in «sendikalar tam istihdamda reel ücretleri devamlı olarak çok yüksek tutabilir» fikri bu klâsik düşünce tarzını değiştirmiştir.

4 — Sosyal grup nazariyeleri :

Daha optimist bir görüş *S. Mill* tarafından ortaya atılmıştır. *Mill*, ücret-fon'u nazariyesini terkettikten sonra, sendikaların ücretleri yeni bir *müşterek seviyeye* kadar yükseltebileceklerine kani olmuş ve «servetin inkisamı, beşerî müesseselere bağlıdır» şeklinde kanaatini izah etmiştir. A.B.D. de, *Carey* ve *Walker*, emek veriminin artabileceğini ve bu artış neticesinde işçi-gelir payının yükselebileceğini savunmuşlardır. *Walker*'e göre, sendikalar ücreti arttırabilir; yüksek ücret ise yüksek verim demektir. Böylece teo-

rideki *müessiriyet - ücreti* (efficiency - wages) kavramına varılmaktadır. *S.* ve *B. Webbs* ve diğer *pazarlık* kudreti nazariyecileri, sendikalar piyasaya tesir ederek, işçiyi faydalandırabilir fikrini ileri sürmüşlerdir. Son zamanlarda, *Golden* ve *Ruttenberg* de sendikaların işçi payını arttırabileceklerini iddia etmişlerdir.

Bu görüşün esası şudur: sosyal münasebetler gelir inkisamına tesir eder; yani fert ve grup münasebetleri kollektif pazarlık dahil, bu hususta tesirli olabilir. Fakat *tabii kanunlar* veya *sınıf-payı* diye bir şey yoktur. Sermayedarların inhisar tesiri de bahis konusu olamaz. Fert ve gruplararası mübadele, muayyen ölçüler dahilinde fertlerin kontrolüne tâbidir. Ferdî ve grup pazarlığı mümkündür. Bu görüşten, sosyal - sınıf şuuruna dayanmayan sendikalar, işveren sendikaları, çiftçi teşekkülleri ve diğer özel menfaat pazarlık grupları doğmuştur. Bu nazariyeciler, belirli sosyal limitler dahilinde grup faaliyetlerinin müessiriyetini ileri sürmüşlerdir.

Bu nazariyelerde görüldüğü gibi genel olarak ele alınan husus, muayyen gelir gruplarının millî gelirdeki nisbî payıdır. Halbuki fertler millî gelirin sosyal ve iktisadî sınıflar arasındaki bölüşümünden ziyade gelirin fertlerarası bölüşümüyle ilgilenmektedir. Hattâ A.B.D. gibi bazı memleketlerde sendikaların dahi, umumiyetle bu görüşten hareket ettiği söylenebilir. Fakat sınıf - payları sosyal siyasetçileri ilgilendirmektedir. Zira bu husus bir yandan cemiyetteki sosyal siyasetin müessiriyetini ve sosyal adaletin tecelli nisbetini gösterir, diğer yandan takip edilen iktisadî siyasetin ve buna göre prodüktivite artışından hasıl olan munzam payın dağılışı tarzını, işverenlerin muhtelif şartlar altındaki ücret artışlarına karşı reaksiyonlarını, ücret - fiat - kâr münasebetlerinin bünyesini ve hükümetlerin malî politikasının muhtelif gruplar üzerindeki tesirini göstermesi bakımından önemlidir. Nihayet mecmû gelirin genel inkisamı, ferdî inkisama da müessir olur. Meselâ, ücret payının artması ve faiz payının azalması, fertler arasında daha mütevazın bir gelir dağılımına yol açar.

II

BU KONUDA YAPILAN ARAŞTIRMALARIN TAHLİLİ

Yapılan araştırmaları başta sorduğumuz suallere göre inceler ve işçinin millî gelirdeki payının artıp artmadığı sorusuna verilen cevapları araştırırsak yukarıdaki nazariyelerden de anlaşılacağı veçhile iki farklı neticeye vardığını görürüz. Birinci görüşe göre, millî gelir içindeki işçi payı uzun devrede sabit kalır, değişmez. Bu gurup mensupları fikirlerini şöyle ifade etmişlerdir :

1 — İtalyan iktisatçısı *Pareto*, bilâhare *Pareto Kanunu* adıyla anılan fikirlerinde, işçinin millî gelirdeki hissesi sabittir, değişmez neticesine varmıştır. 20. asırda İngiliz iktisatçısı *Keynes* de bu hususu tetkikleri neticesinde hayretle müşahede ettiğini ve bir nevi iktisadî mucize telâkki ettiğini belirtmiştir. Yukarıda temas edildiği gibi klâsik ve neoklâsik iktisatçılar kendi görüşlerine göre işçi payının artmadığı ve artmayacağı kanaatini ileri sürmüşlerdir. Neoklâsiklerden *Fellner*, *Boulding*, *Cartter*, *Sedwick*, aynı neticeye varmışlardır.

Buna mukabil sosyalist müellifler de farklı görüşlere dayanarak kapitalist sistemin bünyesi değişmeden işçi payının artamayacağını, hattâ azalabileceğini, çeşitli karşıt tesirlerle ancak müstakar kalabildiğini ifade etmişlerdir. *Dobb* ve *Kalecki* bu gurupta zikredilebilir. *Marx* ise işçi payının devamlı azaldığını ileri sürmüştür.

2 — Diğer bazı müellifler ise zaman içinde millî gelirdeki işçi payının, gelirin yeniden tevezzüü neticesinde artmış olduğunu ve artabileceğini belirtmektedir. Bu gurupta, *Webbs*, *Levinson*, *Phelps Brown*, *Hart*, *Stigler*, *Tripp* zikredilebilir. *Gitlow*, *Kravis*, *Budd*, *Hildebrand*, *Kuznets*, *Goldsmith-Jaszi*'nin araştırmaları da işçi payının artmış olduğunu göstermektedir.

3 — Diğer bir grup müellif işe muayyen devrelerde, muayyen şartlar altında işçi payının arttığı, bazı ahvalde azaldığı ve bazı devrelerde de müstakar kaldığı neticesine varmakta, küllî ve kat'î neticeler ileri sürmekten çekinmektedir. *Clark Kerr*, *J. T. Dunlop*, *L. G. Reynolds* bu guruba girmektedir. İşin enteresan tarafı, yukarıda zikredilen ve farklı neticelere vardığını söylediğimiz

müellifler, bazan aynı memleketlere ait aynı istatistik mütaları kullanmışlardır. Varılan neticelerdeki bu fark, araştırmaya esas olarak alınan başlangıç ve sonuç yıllarının farklı olmasından ileri gelmektedir. Çünkü bilindiği gibi, belirli bir konjonktür devresi içinde işçi ve işverenin gelir paylarında şiddetli tahavvüller olur. Konjonktürün alt seviyesinde yani buhran devresinde işçinin nisbî gelir payı daha yüksektir. Bu sebeple bir evvelki buhran yılına ait işçinin nisbî gelir payı, müteakip devrelerdeki buhran yılıyla karşılaştırılırsa ya az fark bulunur veya hiç bulunmaz. Tersine konjonktür devrelerinin farklı noktaları karşılaştırılırsa neticeler tamamen değişebilir. Bu noktalar dışında mukayeselerin kolaylaşması için, işçi payı hususundaki araştırmaların istatistik metodu bakımından şu ameliyelere tâbi tutulması gerekir.

(a) Kollektif pazarlık sisteminin nisbî gelir paylarına tesirini ölçmek için millî gelir vergiden önceki şirket kârlarını ihtiva etmeli ve paylar-arası transferleri hariç tutulmalıdır. Vergi ve transfer tesirleri, ferdî gelir dağılımındaki değişmelere kıyasen tetkik edilmelidir.

(b) Gelir tarifi, yalnız özel sektöre ait sâfi hasılayı kapsamalı, devlet sektörü hariç tutulmalıdır. Zira devlet sektöründe ücret ve maaş bakımından farklı tesirler mevcuttur.

(c) Gelir tarifi, müteşebbis, yani sevk ve idarecilerle, nezaretçilerin ücret ve maaşlarını hariç tutulmalıdır. Zira bunlar kollektif pazarlığa dahil değildir.

(d) Kollektif pazarlık sisteminin özel sektördeki gelir payına tesirini tam olarak tecrit edebilmek için, sanayi içinde sermayeden emeğe aktarılan payları (Transferleri), sanayilerarası transferlerden ayırmalıdır. Zira sonuncu durum, emek ve sermayenin pazarlık durumunun bir neticesi olarak değil, emeğin makineye nazaran fazla veya az olduğu sanayilerin millî hasılaya nisbî iştiraklerindeki farkların istatistik neticeleri olarak tezahür etmektedir.

Bu izahattan sonra yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçları tetkik etmek uygun olur.

Aşağıda muhtelif memleketlerde yıllar itibariyle işçinin millî gelirdeki payı mukayeseli olarak gösterilmiştir.

ÜCRET VE MAAŞ ERBABININ MİLLÎ GELİRDEKİ PAYI

A. B. D.

İngiltere (ana vatanın millî gelirine nisbeti)

1929	58,2	1870	54,8	1900	58,6	1940	60,3
1930	61,9	1871	54,2	1901	59,8	1941	59,8
1931	66,6	1872	56,4	1902	59,0	1942	59,3
1932	73,0	1873	55,9	1903	60,4	1943	59,4
1933	73,6	1874	54,6	1904	88,5	1944	60,5
1934	70,0	1875	56,5	1905	57,5	1945	61,3
1935	65,4	1876	55,7	1906	56,1	1946	63,6
1936	66,1	1877	55,5	1907	56,4	1947	63,2
1937	65,1	1878	54,7	1908	57,9	1948	64,5
1938	66,6	1879	56,5	1909	57,3	1949	65,8
1939	66,1	1880	54,6	1910	57,0	1950	65,3
1940	63,8	1881	54,5	1911	56,7		
1941	61,9	1882	55,9	1912	55,7		
1942	61,9	1883	55,4	1913	55,1		
1943	64,3	1884	56,6	1924	66,6		
1944	66,4	1885	57,2	1925	66,1		
1945	68,0	1886	56,9	1926	67,7		
1946	65,5	1887	58,5	1927	64,3		
1947	65,3	1888	58,0	1928	65,2		
1948	63,6	1889	58,9	1929			
1949	65,2	1890	58,8	1930	66,6		
1950	64,3	1891	59,6	1931	69,1		
1951	65,1	1892	60,5	1932	68,7		
1952	67,2	1893	62,3	1933	67,6		
1953	68,5	1894	61,1	1934	67,5		
		1895	59,7	1935	66,5		
		1896	60,6	1936	65,3		
		1897	54,7	1937	64,1		
		1898	59,3	1938	64,4		
		1899	58,7	1939	62,3		

Avustralya

Kanada

Rusya

1910—1911	56,8	1926	56,5	1928	32,3
1915—1916	53,2	1931	72,2	1937	36,3
1920—1921	57,2	1936	64,1	1940	33,6
1923—1924	61,5	1941	60,3	1944	32,7
1938—1939	60,1	1946	57,7	1948	35,7
1945—1946	62,4	1951	57,1		
1950—1951	48,8	1953	63,0		
1952—1953	57,9				

Clark Kerr, bu ve buna benzer çeşitli istatistik mütalara dayanarak yaptığı araştırmalara göre şu neticelere varmaktadır :

A.B.D. de :

1 — İşletmelerde işgörenlerin millî gelirdeki nisbî payı 1929-1950 arasında pek fark arzetmiyor. İşveren'erin hizmet gelirindeki azalmalar ve işgörenlerin payındaki artış mecmû işgücündeki pay hareketlerine paralel gitmektedir.

2 — İşçi payı (1931-1934) buhran ve (1938) daralma yıllarında nisbî olarak yükselmiştir. Buhran yıllarında en fazla faiz ve rant payı artmıştır. Çünkü bu gelire ait tediyeler umumiyetle sabit kalmıştır. Şirket ve işletme kârları ile çiftçi gelirleri ise buhran devrelerinde en çok azalan gelirler olmuştur. Bu azalış, faiz ve rant artışından fazladır. Bu durum işçi gelirine *daha büyük bir pay* bırakmaktadır. Fakat mutlak gelir itibariyle işçinin durumu en kötü vaziyettedir.

Saniyen işçi gelir gurubuna maaşlı işgörenlerin ithali, bu guruba oldukça müstakar bir unsur katmaktadır.

3 — İkinci Harp sonundaki enflasyon devresinde önce işçi payı düşmüş, bilâhare yükselmiştir. Bu yükseliş bilhassa fiat kontrolüne başvurulmuş ziraat dışı işletmelerde olmuştur. Birinci Dünya Harbinde de önce işçi payı düşmüş, sonra yükselmiştir. Harp devreleri, kâr ve fiatları yükseltici bir tesir yapmakta ve bu gelir gurupları en büyük payı sağlamaktadır. Bilâhare hükümetlerin müdahalesi ve kontrol tedbirleriyle, sendikaların tazyiki ve (iş piyasasının) durumuyla işçi payı tekrar yükselmektedir.

4 — İkinci harpten sonra 1945-47 arasındaki iktisadî daralma neticesinde işletme kârları azalınca ve sendikalar kuvvetlenince işçi payı artmıştır.

5 — Vergiler çıktıktan sonra, işçi payı 1929-50 arasında nisbî olarak daha fazla yükselmiştir. Zira müterakki vergiler en çok işletme kârlarını azaltmıştır. Fakat malî yolla *yeniden tevzii* amelîyesi, miktar olarak nisbeten mütevazî olmuştur. Meselâ İngiltereye kıyasen hükümetin müterakki vergi ve sosyal yardım politikası daha zayıf olduğu için gelirin yeniden tevzii nisbeten daha az tesirli olmuştur.

İngiltere'de :

E. H. Phelps Brown ve *P. E. Hart* 1870-1950 arasını incelemişlerdir. Bu tetkike göre, ücret payı, (maaşlar hariç) % 38,6 dan % 41,9 a çıkmıştır. En yüksek nisbeti 1893 te % 42,7 ve en düşüğü 1913 te % 36,6 dır. İkinci harpten sonra işçi payı % 2,5 nisbetinde artmıştır. Halbuki tetkik edilen devre içinde işçi miktarı azalmıştır. Bu sebeple işçi başına ortalama gelir artışı diğer gruplardan fazla olmuştur. Bu artış kâr zararına olmamış, rant ve son zamanlarda maaşlar aleyhine olmuştur. Maşa nazaran rant payındaki artış ise, kısmen, beden işçisinin vasıf seviyesindeki artıştan ve maaşlı işçilerin vasıf seviyesindeki düşüştan ileri gelmiştir.

Ücret gelirinde en büyük artış birinci ve ikinci harplerde tam istihdam sırasında olmuş, ve ücretler artarken, enflasyonun tesiriyle rant ve maaş payı azalmıştır. Neticede rant geliri 1870 te millî gelirin 1/6 sını teşkil ederken 1950 de 1/20 sine ve maaşların yekûn ücrete nisbeti 1939 da 2/3 iken 1946 da 3/5 e düşmüştür.

2 — Konjonktür içinde ücret payı tahavvülleri A.B.D.'ne nazaran daha azdır. Sebebi, sanayide sermaye işçi nisbetinin daha düşük oluşu ve âni fiat tahavvüllerine maruz kalan ziraf sektörün önemsiz oluşudur.

3 — İkinci harpte ücretler önce müstakar kalmış, sonra yükselmiştir. Çünkü, fiat kontrolleri, zamanında ve daha sıkı yapılmış ve ücretlerin resmen kontrolü cihetine gidilmemiştir. Fakat maaşların payı ilk zamanlarda düşmüştür.

4 — Vergiler çıktıktan sonra işçi payı, ikinci harbi müteakip evveline kıyasen ve diğer gelir gruplarının reel gelirine nazaran daha fazla artmıştır. Malî sistem, gelirin yeniden tevzii hususunda İngiltere'de A.B.D.'den fazla müessir olmuştur.

Kanada'daki durum, A.B.D.'nin biraz daha mübalâğalı şeklini ifade etmektedir.

Avustralya'da işçi payı 1950 - 51 arasında düşmüştür. Çünkü yün fiatı Kore harbi sebebiyle âni olarak yükselmiştir. Yün fiatları düşünce işçi payı yeniden artmıştır. Zira bu memleket, birkaç ziraf maddeyi ihraç etmektedir ve ekonomisi büyük ölçüde bu maddelere bağlıdır. Bunların da fiatı istikrarlı olmayınca bu gibi âni değişmeler olmaktadır. Halbuki A.B.D. ve İngiltere'de ziraf fiatlar

bu derece âni tahavvül etmez; saniyen ziraat hâkim bir sektör de değildir. Brezilya'nın (kahvesi), Şili'nin (bakırı) ve Malaya'nın (teneke ve kauçuğu) gibi ekonomisi belirli ham maddelere bağlı olan memleketler için de aynı durum mevcuttur.

Rusya'da işçi payında 1928-48 arasında büyük bir artış yoktur. Sadece ziraat dışı işçi miktarında büyük artış vardır. İkinci harpten önce ve harp sırasında işçi payı düşmüştür. Fakat burada da işçi payı tahavvüller geçirmiştir. Netice olarak durumu özetlersek : 1 — Şayet bir memleketin dış ticaret geliri millî gelirden büyük payı teşkil ediyorsa ve ihraç ettiği malların (ziraî madde veya ham madde) fiyatı istikrarsızsa bu durum işçi payında âni değişimlere sebebiyet vermektedir. 2 — Ziraî sektörün ekonomideki nisbeti ne kadar fazla olursa işçi payı da konjonktürel devreler içinde daha büyük değişimlere maruz kalmaktadır. 3 — Kuvvetli hükümetler, işçi payına âni tesirler icra edebilmektedir.

Budd, A.B.D. için yaptığı araştırmalarda, 1850 ile 1900 arasında işçi gelir payında devamlı bir artış olmadığı, ancak esaretin ilgası ve geniş muhacir akını dolayısıyla bir parça artış sağlandığı ve fakat 1900 den sonra bütün ekonomide işçi gelir payının yavaş fakat devamlı bir artış kaydettiği, buna mukabil imalât sanayiinde işçi payının müstakar kaldığı, hattâ kısmen azaldığı kanaatine varmıştır. Son zamanlarda ise işçi payının faiz ve rant payı zararına arttığını fakat şirketlerin kâr payı ile kendi hesabına çalışanların gelir payında bir azalış olmadığını tesbit etmiştir.

Harold Levinson'un A.B.D. ne ait etüdü ise, 1919-47 ve 1929-52 devrelerini ayrı ayrı ele almıştır. Araştırma metodu olarak özel sektörü resmî sektörden ve kâr gayesi gütmeyen diğer tesislerden ayırmıştır. Ayrıca sanayilerarası transferleri de sanayi-içi transferlerden tefrik etmiştir.

Özel sektörü de sendikalı ve sendikasız diye ikiye ayırmıştır. Neticede 1919-29 arasında millî gelirin özel sektöre ait kısmı içinde işçi payının % 6,0 nisbetinde arttığını ve bu artışın bilhassa 1919-23 yılları arasında olduğunu tesbit etmiştir. Bu etüde göre sanayiler arası transferlerin işçi payındaki artışa tesiri daha fazla olmuştur. 1929-52 arasında ise özel sektörde işçi payı % 55,6 dan % 61,4 e çıkmış, şirket kârları ise % 13,1 den % 16,0 ya çıkarken diğer işletme gelirleri (unincorporated business income) % 18,0 dan % 16,6 ya düşmüştür. Esas düşüş faiz payında olmuş ve millî ge-

lirdeki nisbeti % 5,7 den % 1,9 a inmifftir. Rant (kira) geliri de % 7,6 dan % 4,1 e doğru bir azalış kaydetmiştir. Gerek özel sektörün tamamında, gerek yukarıda —sendikalı sanayi— diye ifade edilen, sendikaların hâkim bulunduğu branşlarda sanayilerarası transferlerin ücret artışına tesiri, sanayi-içi transferlerin tesirine kıyasen (işçi payının artışı bakımından) üç misli fazla olmuştur.

G. Rehn ve Reynolds'un tetkiklerine göre İsveç'te, işçi payı 1939 da % 59 ilâ 63 arasında iken (bu fark hatâ payıdır), 1949 da % 62 ile % 67 nisbetine çıkmış, yani harpten sonra hafif bir artış husule gelmiştir. Normal olarak işçiler millî gelir artışından kendi paylarını almışlardır. İşçi payı içinde, ücret erbabının payı, maaş erbabının payı zararına biraz artmıştır.

III

SENDİKALARIN MİLLÎ GELİRİN DAĞILIŞINA VE İŞÇİ-GELİR PAYINA TESİRİ HUSUSUNDA VARILAN NETİCELERİN M Ü N A K A Ş A S I

Bu izahat, millî gelir içinde işçi payının ekonominin konjonktürel durumuna göre tahavvül ettiğini, yükselme ve düşüşler kaydettiğini göstermektedir. Şimdi acaba bu yükselişlerde sendikaların tesiri var mıdır, varsa ne derecededir sorusuna cevap vermek lâzımdır. Bu hususta müelliflerin görüşleri üçe ayrılmaktadır.

1 — İşçi payının uzun vâdede artmadığını ileri sürenlerin çoğu esasen sendikaların bu hususta bir tesiri olmadığını kabul etmişlerdir. *Fellner, Boulding, Suffrin, Dobb* bu gruba girer.

2 — *Burkhead, Johnson, Denison, Douglas, Dunlop, Kalecki*, ve *Kuznets* işçilerin gelir payı hususundaki tenkitlerinde sendikalara atıfta bulunmamışlardır. Yani sendikaların tesiri hususunda mütereddittirler veya kollektif pazarlık sisteminin işçi payının artışında aslı bir faktör olmadığını kanidirler.

3 — Buna mukabil *Levinson, Phelps Brown, Hart, Stigler* ve *Tripp* gibi müellifler az veya çok tereddütle müsbet görüşü müdafaa etmişler, yani sendikaların işçi payını arttırıcı tesir icra ettiği sonucuna varmışlardır. Meselâ, *Levinson*, A.B.D. de 1929 ilâ 1942 yılları arasında millî gelirdе işçi payının % 4,2 nisbetinde arttığını

ve bu artışın sendikaların hâkim bulunduğu iş kollarında tezahür ettiğini tesbit etmiştir.

Bu her üç kategorideki müellifler savundukları fikirleri isbat için çeşitli sebepler ve misaller göstermişlerdir. Meselâ, işçi payının arttığını kabul etmekle beraber sendikaların tesiri hususunda müteredit bulunan *Budd*'a göre işçi payının artışında birçok âmiller vardır. Bu âmillerden ancak bir kısmı, çok uzaktan kollektif pazarlık sistemiyle ilgili bulunmaktadır. *Levinson*'a göre işçi payının artışında kollektif pazarlık sistemiyle birlikte hükümet siyaseti ve enflasyon da müessir olmuştur. Düşük faiz hadleri ve kira kontrolü, bu iki grubun gelir payını yarı yarıya azaltmıştır. Enflasyon da bu azalışı teşdit etmiştir. Sendikalar ise düşük faiz ve kira politikasının tatbikinde siyasî yoldan müessir olmuştur. Ayrıca kollektif pazarlık sistemi sendikaların hâkim bulunduğu iş kollarındaki ücretleri sendikaların zayıf olduğu iş yerlerindeki ücretlerden daha fazla arttırarak, faiz ve kira *payından* azalan kısmı, sendikalı işçilerin gelir payına çekmiştir. Sendikaların zayıf olduğu yerlerde ise bu pay, işletmelerin *kâr* payına eklenmiş, ücret payı ise aynı kalmıştır.

Kuznets'e göre gerçi A.B.D.'de ferdi gelir yekûnu içinde en yüksek gelir kategorisine sahip bulunan ve gelir erbabının % 5 ini teşkil eden grubun payı federal vergi alınmadan 1929 da % 26,36 dan 1948 de % 17,63 e düşmüştür; yani paylarında üçte bir nisbetinde azalış vardır. Federal verginin indirilmesinden sonra bu pay nisbeti % 25,42 den % 14,95 e düşmüş, yani % 41,1 nisbetinde azalmıştır. *Goldsmith-Jaszi*'nin etüdları de buna benzer neticeler vermiştir.

Neticede bu daralışın sebepleri olarak şu hususlar zikredilmektedir :

- a) Kira, faiz ve temettüün, millî gelirdeki nisbî öneminin azalması,
- b) Müterakki vergilerin artışı,
- c) Ücret - maaş farklarının azalması,
- d) Hizmet sektöründeki ücretlerin nisbî artışına mukabil, an'anevî olarak yüksek ücret tediye eden sanayi kollarındaki ücretlerin nisbî düşüşü,

e) Sendikaların siyasî yönden, müterakki vergi, kira kontrolü, düşük faiz ve asgarî ücret artış siyasetini desteklemesi. Orta sınıfın bu siyasete iştiraki.

Bu telâkkiye göre kollektif pazarlık sistemi, işçi payı lehine gelirin yeniden tevzii hususunda tesir eden diğer faktörleri takviye etmiştir. Fakat işçi payındaki bu artış kâr payını azaltmamıştır. Çünkü *Hicks*'in de belirttiği üzere nisbî gelir payları yeni teknolojik icatlarla müstakar tutulabilmektedir. Şöyle ki, istihsal unsurlarından birinin nisbî nedreti veya produktivite fonksiyonlarında nisbî bir artış, yeni icatları teşvik etmektedir. Bu noktadan hareket eden *Fellner*, ücret-maliyet tazyikinin, emek-tasarruf eden makinelerin icadıyla bertaraf edildiğini, ücret-maliyeti yönünden vaki olan tazyikin bu icatları teşvik ettiğini belirtmekte ve bu temayülün bazı müsbet tesirleri olduğunu ileri sürmektedir. Şöyle ki : Emek tasarruf eden makinelerin icadı, uzun vâdede sermaye gelirinde ciddi bir azalış olmasını önlemiş, yatırımları teşvik etmiştir. Fakat bu icatlar reel ücretlerde ciddi bir düşme veya müzmin bir işsizlik tevilit etmemiştir. Bu sebeple nakdî ücretler ve onları takiben reel ücretler arttığı halde kâr payı işverenler tarafından emek-tasarruf eden makinelerin icadı ve fiat artışlarıyla müstakar tutulabilmektedir. Sendikaların tesiriyle işçi payları da zorlanınca, başka gelir gruplarının payı azalmıştır.

E. H. Phelps Brown ve *P. E. Hart*, İngiltere'deki durumu teorik olarak şöyle izah etmişlerdir : Fiatların yükselmesi güç olduğu zaman, sendikaların kuvvetli oluşu, işçi payını arttırdığı halde zayıf oluşu azaltıcı tesir yapmaz. Buna mukâbil piyasa şartları fiat yükselişlerine müsait olduğu zaman ücretlerin artışı işçi payını çoğaltmaz, fakat sendikalar zayıfsa kâr payı artar. Bu müelliflerin yukarıda zikredilen araştırmalarına göre sendikaların İngiltere'de ilk kuvvetlendiği devreler olan 1870 - 72 ve 1888 - 89 yıllarında *ücret-payı* sür'atle artmış, buna mukabil sendikaların zayıflamış olduğu 1903 - 1905 ve 1926 - 28 devrelerinde millî gelirdeki *ücret-payı* azalmıştır. Bu arada iktisadî bünye ve mamul piyasası da neticelere müessir olmuştur. Zayıf mamul piyasalarında *ücret - fiat* sıkışması olmakta, veya fiatlarla ücretler birlikte düşmektedir. Kuvvetli mamul piyasalarında ise durum, ücret-fiat yayılmasına ve fiat artışına müsait bulunmaktadır. Bu suretle bazı devrelerde sendikalar ücret artışına tesir etmiş, bazı devrelerde ise etmemiştir. Bazan sendikaların zayıflaması payı azaltmış, bazan azaltma-

mıştır. Yani iktisadî şartlar, konjonktür dolayısıyla ve emek talebi yoluyla sendikaların kuvvetine ve konjonktür durumu ve sanayiî bünyesi itibariyle mamul piyasasına tesir ederek müessir olmuştur. Burada sendikalar, kollektif pazarlık sistemi dışında siyasî fonksiyonlarını ve tesirlerini kullanarak hükûmet icraatına müessir olmuşlardır. İkinci harp sonundaki tam istihdam siyasetinin (enflasyon pahasına) tatbikine de sendikalar müessir olmuşlar ve ciddi işsizlikleri önliyerek mutlak ücret payını arttırmışlardır. Bilhassa vergi siyaseti, şirket kârları, işveren ücret geliri, ferdî gelirler, transferler, sosyal güvenlik ve özel yardım fonları'nın temininde sendikaların siyasî tesiri olmuştur. Fakat orta sınıflar da bu siyaseti desteklemiştir.

Clark Kerr ise sendikaların işçi-payına tesirini araştırırken sendikacılık hareketini tasnife tâbi tutmuş ve sendikacılık hareketini nazarı olarak gayeleri itibariyle altı gruba ayırmıştır. Basit sendikacılık, yeni nizam (new deal) sendikacılığı, müterakki sendikacılık, kontrol edici sendikacılık, idarî sendikacılık ve siyasî sendikacılık. *Kerr*, basit tipten, siyasî sendikacılık tipine doğru gildikçe millî gelirdeki işçi payını arttırma imkânının çoğalacağını beyan etmiştir. *Kerr*, siyasî sendikacılık tipinde, sendikaların şu yollarla kâr payını azaltıp, işçi payını yükseltebileceğini ileri sürer:

- a) Ücretler serbest bırakılıp, fiatlar kontrol edilerek (İkinci harp sırasında İngiltere'de olduğu gibi);
- b) Muhtemel bir mecmû hasıla azalışı pahasına kârları kırsarak;
- c) İşverenlerin yetkilerini kırsarak ve kollektif pazarlık sistemiyle işletme siyasetinde nisbî gelir payını değiştirerek;
- d) Kâra iştirak sistemini tatbik ederek, veya istihsale giren (input) ve istihsalde elde edilen hasılayı (output), fiatları ve gelir paylarını müşterek bir kontrole tâbi tutarak;
- e) Sendika siyasî kudrete sahipse, hükûmet yoluyla vergi sistemini tâdil edip —âdil-pay— esasına göre vergi transferleriyle millî gelirin bünyesini radikal yollarla değiştirerek.

Fakat, *Kerr*, bu tedbirleri sıraladıktan sonra da hemen şunları ilâve etmekten geri kalmaz. Bu tedbirler A.B.D. gibi cemiyetlerde ancak harp zamanlarında tatbik edilebilmiştir. Kollektif pa-

zarlık sistemi ile kâr payını kısmak, bugünkü Amerikan sendikacılık görüşüne pek uygun düşmemektedir. Çünkü A.B.D.'deki sendikalar muayyen ve mahdut gayelerle hareket etmektedir. İktisadî şartlar, işçi gelirin makul ölçüde artmasını sağladıkça sendikalar bu yola gitmek istemeyeceklerdir. Sendikalar bugün A.B.D.'de hasıla artışından fazla pay istemeye devam etmekte (ücret artışı, kısa iş müddeti v.s. menfaatler ile) işvereni kendi sahasındaki icraatlarında serbest bırakmaktadır.

Bu izahattan iyice anlaşıldığı gibi *Kerr*, sendikaların bütün fonksiyonlarını ve bilhassa siyasî fonksiyonunu kullanması halinde işçi payını arttırabileceğini tasrih ve böylece sendikaların fonksiyonel tesirlerini tefrik etmektedir.

Millî gelirden işçi payının arttığını kabul etmekle beraber, sendikaların bu hususta tesiri olmadığını iddia eden müellifler ise bu tefriki yapmamışlar ve *sendika* kavramı ile (iktisadî, sosyal ve siyasî fonksiyonlarıyla) küllî bir sendikacılıktan ziyade munhasıran sendikaların iktisadî fonksiyonu, yani kolektif pazarlık sistemiyle, işçi gelir-payı arasındaki münasebetleri incelemişler ve menfi neticeye varmışlardır. Bu tefrik bilhassa mühimdir. Zira sırf sendikaların iktisadî cephesini teşkil eden kolektif pazarlık sistemiyle diğer mütemmim tedbirler alınmazsa, işçi gelir-payının arttırılması hakikaten pek mümkün olmaz. Ancak sendikacılık bütün cepheleriyle ele alınırsa, tam istihdamın devam ettirilmesi, hükümetin malî siyasetine, fiat stabilizasyonuna tesir etmesi ve bu tedbirlerin merkezî ve millî bir ücret siyasetiyle tevhidî halinde ücretlerin enflasyonist bir tesir yapmadan produktiviteden fazla artması suretiyle işçinin gelir-payını çoğaltmak mümkün olabilir. Şayet kâr payı, malî tedbirler ve fiat stabilizasyonu ile sıkıştırılmazsa, genel ücret tediye yekûnunun merkezî bir ücret siyasetiyle çoğaltılması, fiat yükselişi önlenemediği için, millî gelirdeki işçi payını ya hiç arttırmaz, veya kısmen arttırırsa bile bu yükseliş, kâr aleyhine değil, diğer gelir grupları zararına husule gelmiş olur. Bu takdirde ücret-fiat yarışı neticesinde enflasyonist bir durum hasıl olur. Nitekim 1946 - 52 yılları arasındaki enflasyon devresinde ekseri Avrupa memleketlerinde kârların ve ücretlerin *gelir payının* arttığı, buna mukabil zirafî gelir grupları ile rant ve faizin hissesinin azaldığı görülmektedir. Yukarıda zikredildiği gibi İngiltere'de ikinci harp sonunda rant ve faizin payı azalmış, genel kâr hissesi pek de-

gişmediği halde korporasyon kârları son derece artmıştır. Ücret lehine gelirin yeniden tevzii vergi yoluyla mümkün olmuştur.

Fransa'da ücret ve maaş nisbeti 1938 de % 46 dan 1953 de % 45 e düşmüştür. Fakat ücret gelirinin % 18 ini teşkil eden sosyal yardımlar bu nisbete dahil olmadığı için genel olarak hafif bir artışın mevcudiyeti kabul edilebilir. Buna karşılık teşebbüs geliri 1938 e nazaran 1953 de % 16 dan % 19 a çıkmış, rant, faiz ve temettü % 12 den % 3 e, ziraat gelir payı % 19 dan % 15 e düşmüştür.

NETİCE

Bu durumdan çıkan netice şudur ki, sendikaların sırf iktisadî fonksiyonları, yani (kollektif pazarlık sistemi) ile, işçinin millî gelirdeki payını arttıramıyacakları iddiası doğru olabilir. Fakat buldukları cemiyetin sosyal ve siyasî bünyesine tesir etmek suretiyle, sendikaların iktisadî fonksiyonlarını sosyal ve siyasî fonksiyonlarıyla tamamlamaları halinde bu neticeye varabilmeleri mümkün olur. Kaldı ki, sendikaların siyasî fonksiyonlarını kullanamayışları ve iktisadî fonksiyonlarından, yani kollektif pazarlık sisteminden de mahrum kalmaları halinde, bilhassa iktisadî konjonktürün yükselme devrelerinde millî gelirdeki işçi payının nisbî olarak azalması tehlikesi bağgösterebilir. Bu sebeple sendikaların gelir payına tesiri münakaşa edilirken, ücret artışlarının neveleri, kollektif pazarlık sisteminin bunlardan hangi tip yükselişlere ve ne nisbette müessir olduğu tefrik edilmeli ve sırf kollektif pazarlığın tesirleri ile siyasî bir organ ve sosyal bir fenomen olarak sendikacılığın küllî fonksiyonları arasındaki farklar dikkate alınmalıdır. Aksi halde sarîh bir netice elde edilemez. Mevzuu ele alış tarzımıza göre varacağımız neticeler farklı olur. Halbuki hareket noktaları sarîh olarak tesbit edilirse, muhtelif tesirler birbirleriyle karıştırılmamış ve sendikaların hangi fonksiyonları ile ve hangi hususlarda (reel) hakikî ücretlere ve işçinin millî gelirdeki payına tesir ettikleri anlaşılmış olur.

KAYNAKLAR

- 1 — *J. M. Keynes*, «Relative Movements of Real Wages and Output». *Economic Journal*, Vol. 49, 1939.
- 2 — *K. E. Boulding*, «The Impact of the Union» adlı eser. David Mc Cord Wright, Harcourt Barce Co., N. York 1951.
- 3 — *Maurice N. Dobb*, *Wages*, Pitman, 1948. London.
- 4 — *William Fellner*, «Competition among the few» Alfred A. Knopf, 1949.
- 5 — *Sidney C. Suffrin*, «Union wages and Labor's earnings», Siracuse Univ. Press, 1959.
- 6 — *Harold H. Levinson*, «Unionism, wage trends and Income Distribution» Univ. of Michigan Press, 1951.
- 7 — *E. H. Brown* and *P. E. Hart*, «The share of wages in National Income», *Economic Journal*, June 1952, Vol. 42, No. 246, sh. 253 - 74.
- 8 — *George Stigler*, «The theory of price» McMillan, 1952.
- 9 — *L. Reed Tripp*, «Labor's share in the National Income». *Annals*, March, 1951, Vol. 274, Philadelphia, s. 47 - 57.
- 10 — *Jesse Burkhead*, «Changes in the functional distribution of Income», *Journal of the American Statistical Association*, June, 1953.
- 11 — *Paul H. Douglas*, «Are there laws of production», *American Economic Review*, March, 1948.
- 12 — *J. T. Dunlop*, «Wage Determination under trade Unions», VIII. fasıl, sh. 149 - 92. Mc Millan Co., 1944.
- 13 — *Michael Kalecki*, «Essays in the theory of Economic Fluctuations», London, George Allen and Unvwin, 1939.
- 14 — *Simon Kuznets*, *National Income and its Composition, 1919 - 1938*, (National Bureau of Economic Research, 1941) and «National Income A. Summary of Findings (National Bureau of economic Research, 1946)
- 15 — *Julius Resler*, «Current Issues of Labor Economics in the United States of America», *International Social Science Journal*, Vol. XIII, No. 1, 1961.
- 16 — *Clark Kerr*, «Trade Unionism and Distributive share», *The American Economic Review*, May 1954, Vol. 44, No. 2, sh. 279 - 292.
- 17 — *Clark Kerr*, «Labor's Income Share and the Labor Movement» adlı 10. fasıl, «New Concepts in wage Determination» McGraw Hill, 1957, N.York, edited by G. W. Taylor, F. C. Pierson, adlı kitapta, sh. 260 - 298.

- 18 — *L. G. Reynolds, C. N. Taft* «The Evolution of Wage Structure», Yale Univ. Press, 1956.
- 19 — *G. H. Hildebrand*, «The Economic Effects of Unionism» IV. fasıl kitabın (A Decade of Industrial Relation Research) 1946 - 1956, Harper Brothers, 1958 IRRA. sh. 98-145.
- 20 — *Melvin W. Reder*, «Labor in A growing Economy», John Wiley, New York, 1957.